

NA WARSZTACIE

SZTALUGI MALARSKIE

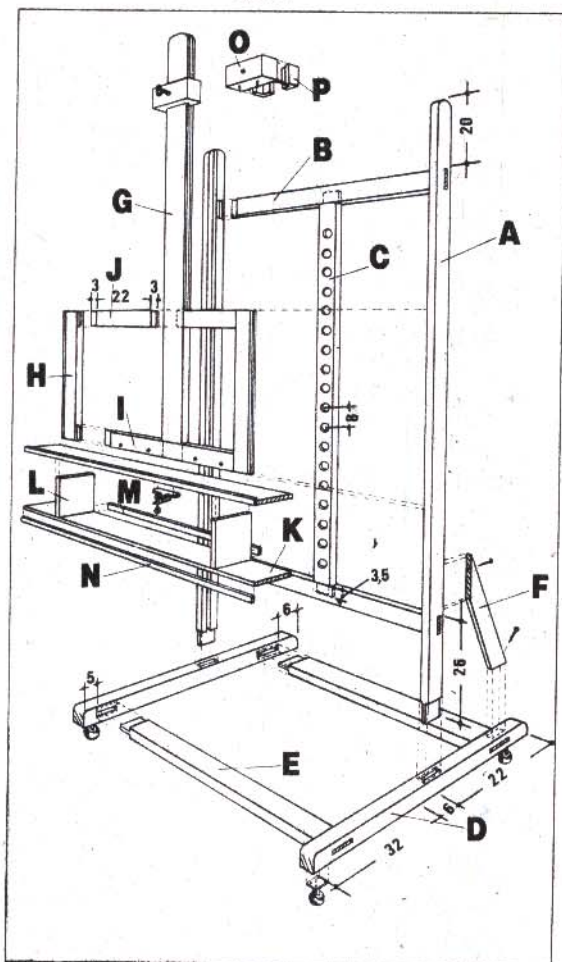
W jednym z tegorocznych numerów RFN-owskiego czasopisma dla majsterkowiczów „Selbst ist der Mann” znalazł się ciekawy opis wykonania drewnianych sztalug. Ci spośród Czytelników, którzy sami malują lub też mają kogoś bliskiego, kto zajmuje się malarstwem wiedzą, że sztalugi to jeden z nieodłącznych rekwizytów każdego malarza. W ciągu wielu lat sztalugi przechodziły swoistą ewolucję form i kształtów. Wytworzyły się dwa podstawowe typy: sztalugi plenerowe i sztalugi pracowniane (pokojoyowe). Konstrukcja sztalug ułatwia zamocowanie na nich ramy, tzw. blejtramu (po polsku – krosien malarskich) z napiętym na niej płótnem, na którym namalowany będzie obraz. Wskutek specjalnej konstrukcji sztalug, blejtram może być umieszczony na dowolnej wysokości odpowiadającej malarzowi. Jest on sztywno zamocowany, co umożliwia wygodne malowanie.

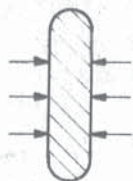
Ze sztalugami wiąże się pojęcie malarstwa sztalugowego (na płótnie, deskach lub innym podłożu) w odróżnieniu od malarstwa ściennego. Jerzy Werner w książce „Podstawy technologii malarstwa i grafiki” opisuje historię zastosowania drewna w malarstwie. Pisze on: „...Deska drewniana służyła od najdawniejszych czasów za podłoże pod obrazy sztalugowe... (...) z zapisków Pliniusza dowiadujemy się, że za jego życia najbardziej ceniono drzewa cyprysowe, cedrowe, hebanowe, bukszpanowe i oliwkowe, jak również wymienia dąb, kasztan i orzech...”

W okresie Odrodzenia i później we Włoszech „najczęściej używano drewna topolowego, rzadziej dębu, kasztana, sosny, cedru, oliwki i orzecha. W Holandii typowym drewnem był dąb, w rzadkich przypadkach używano orzecha, lipy, sosny, jodły i mahoni.

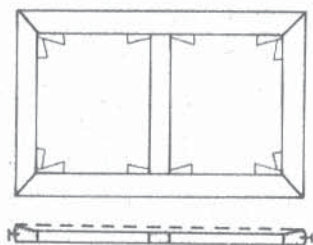
W Niemczech najbardziej rozpowszechnione były sosna, lipa, dąb i buk, a we Francji i w Anglii najczęściej stosowano dąb, mniej orzech”.

rys. 1

rys. 2

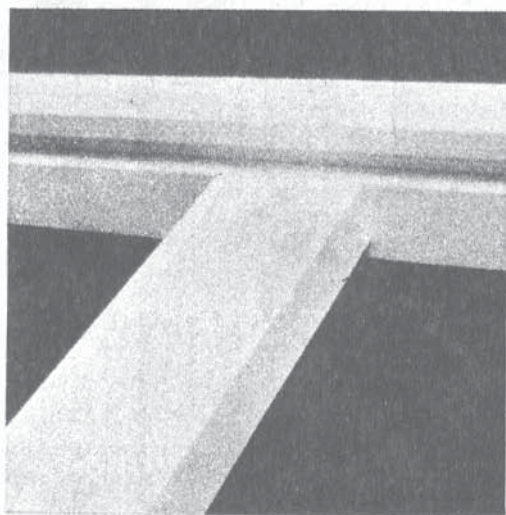

rys. 3

Od najdawniejszych czasów umiano także odpowiednio przygotowywać drewno, a także tak je użytkować, aby jak najlepiej służyło malarzom. Werner pisze: „...Teofil w opisach pochodzących z IX w. podaje sposób sklejanania desek kazeiną. Cennino Cennini zaleca wygotować drewno przeznaczone na obrazy tak, aby po wyschnięciu nie pękało”. Jak wykazały badania „...dawni mistrzowie holenderscy malowali na wylugowanych deskach, pochodzących ze starych okrętów, skrzyń i beczek i dlatego ich obrazy odznaczają się dużą trwałością”.

Właściwości drewna ludzie już przed wiekami bardzo dobrze znali. Wiedza ta najczęściej wynikała z praktyki. Wnioski wyciągane z obserwacji ułatwiały świadome wykorzystanie naturalnych cech drewna (na podobrazia brano gatunki, które w minimalnym stopniu ulegały skurczeniu i spaczeniu podczas wysychania oraz drewno przeżywczone, odporne na szkodniki). Chcąc, aby rzecz wykonana z drewna przetrwała długie lata, musiano zwracać baczną uwagę na jego zachowanie się w odpowiednich warunkach otoczenia, na jego naturalną trwałość, na charakter powierzchni.

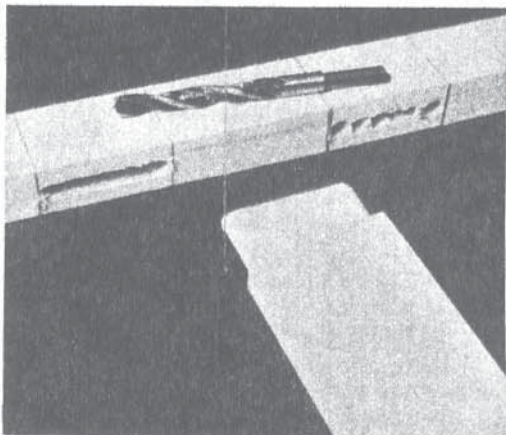
Mamy sporządzić sztalugi. Przyjrzyjmy się rys. 1, pokazuje on całą konstrukcję sztalugi. Części podstawowej konstrukcji połączone są na złącza proste, jednoczopowe. Takich złączy używaliśmy już w konstrukcji opisywanej poprzednio ramy do lustra. Złącza jednoczopowych używa się w bardzo

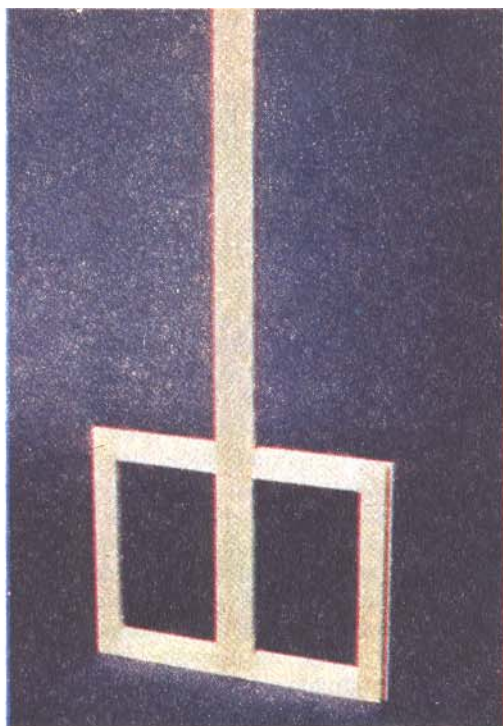

Fot. 1

wielu konstrukcjach. Zaletą ich jest łatwość wykonania przy stosunkowo dużej nośności i sztywności. Wykonując takie złącza szczególną uwagę musimy zwrócić na grubość czopa i szerokość gniazda. Pasowanie elementów czop – gniazdo powinno odbywać się na wcisk. Strzałki na rys. 2 pokazują, że na bocznych powierzchniach czopa i gniazda powinien wystąpić wzajemny docisk. Dokładność przylegania do siebie tych płaszczyzn będzie decydować o wytrzymałości połączenia. Dodatkowe wprowadzenie kleju (a z nim i wilgoci) spowoduje spęczniecie czopa i dodatkowe oddziaływanie gniazda i czopa na siebie. To z kolei usztywni spoinę

Fot. 2

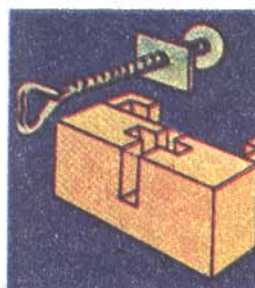
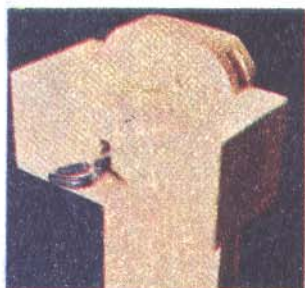
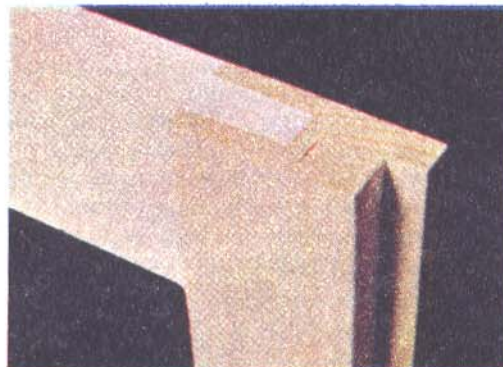
Fot. 3

i spowoduje utwardzenie jej w stabilnych warunkach. Na skutek tego otrzymamy odpowiednio mocne połączenie. Jak zawsze przy klejeniu, obowiązuje tutaj także zasada możliwie najmniejszej grubości spoiny klejowej. W tym przypadku jednak, dzięki ciasnemu pasowaniu czop – widlica, spoina ta będzie dostatecznie cienka.

Zanim zaczniemy pracę, musimy zgromadzić potrzebne materiały, wg wykazu przedstawionego w tabeli na str. 58.

Rys. 1 pokazuje całą konstrukcję sztalugi. Nie wszystkie elementy konstrukcyjne są tutaj dokładnie widoczne. Fot. 1 zwraca

Fot. 4

Fot. 5

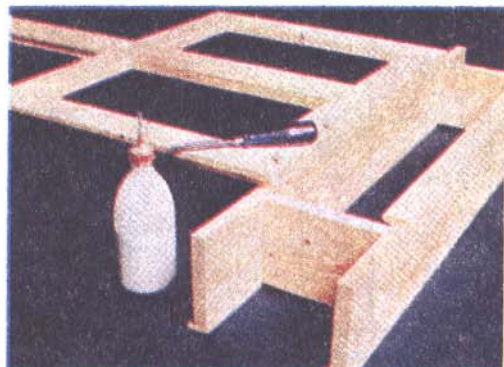
uwagę, iż na szerokiej płaszczyźnie listew A, po ich wewnętrznej stronie, należy wyfrezować rowek. W tym celu można posłużyć się wiertarką z zamocowanym w jej uchwycie odpowiednim frezem. Jeżeli nie dysponujemy takimi możliwościami, rowek możemy wykonać nacinając listwę piłą, a następnie ostrożnie wybierając drewno dłutem tak, aby ściany rowka były równoległe na całej długości.

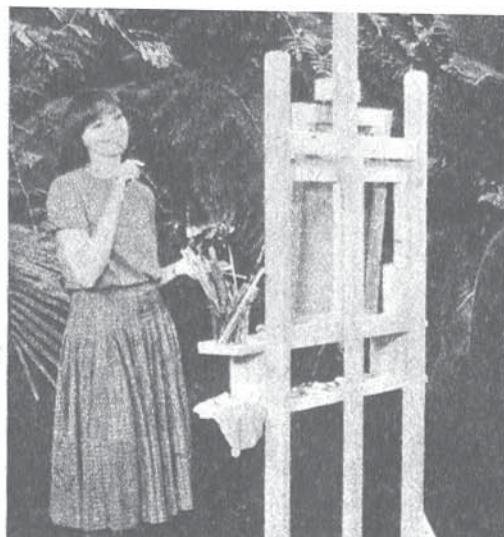
Fot. 2 pokazuje, jak można w prosty sposób wykonać gniazdo w miejscu połączeń listew, posługując się wiertłem.

Na fot. 3 widzimy gotowy element składowy sztalugi, na którym wesprzemy blejtram mając możliwość ustawienia go na odpowiedzącej nam wysokości. Fot. 4 pokazuje, jak wykonać połączenie ramki tego elementu.

Listwa G (rys. 1) musi mieć, podobnie jak listwy A, wyfrezowany rowek, w którym będą przesuwały się prowadnice P klocka O (dokładnie jest to widoczne na fot. 5). Klocek służy do umocowania blejtramu na sztalugach. Aby unieruchomić go na odpowiedniej wysokości, posłużono się dociskiem

Fot. 6

śrubowym, który możemy zrobić z dwóch kawałków blachy i śruby, lub też posłużyć się gotową śrubą pochodzącą z małego ścisku.

Ponieważ półka wraz przymocowana ramką i listwą (fot. 6) będzie przesuwana na odpowiednią wysokość, musimy ją w jakiś sposób unieruchomić. W tym celu w listwie C zostały wykonane otwory. Aby było prościej otwory te wywiercimy przelotowe (średnica 10–15 mm). Następnie musimy zrobić niewielkiej długości kołek dokładnie dopasowany do średnicy otworu. W ten sposób wtykając kołek w odpowiedni otwór będziemy mogli blejtram ustawić na potrzebnej wysokości. Jeżeli zachodzi potrzeba, możemy jeszcze przymocować na końcach listew

D w podstawie cztery kółeczka lub rolki, co umożliwi łatwe przesuwanie sztalug w dowolne miejsce.

We wstępie tego artykułu wspomnieliśmy o malowaniu na drewnie. Było ono typowym podłożem malarskim do czasów Renesansu, kiedy to płótno stopniowo wypierało deskę. Jednocześnie więc pojawiły się blejtramy jako konstrukcja, na której napinano przygotowane w specjalny sposób płótno malarskie. Podobnie jak sztalugi, blejtramy także możemy sobie zrobić we własnym zakresie. Blejtramy (krosna malarskie) znajdujące się w handlu są wykonane z sosnowego drewna i łączone na specjalne złącza uciosowe. Połączenie krosien zasadniczo powinno być bez kleju. Napięte na ramie płótno będzie utrzymywało całą konstrukcję. Brak kleju w złączach umożliwi regulację napięcia płótna. Wykonuje się ją za pomocą drewnianych klinów wbijanych w miejsca połączeń listew blejtramu. Rozwiązania konstrukcyjne, jakie proponuje Werner w cytowanej na początku artykułu książce, przedstawia rys. 3.

Ten sam autor zwraca uwagę, aby „...płótno nie dotykało powierzchni krosien. W przeciwnym razie wewnętrzne krawędzie listew pozostawiają po pewnym czasie trwałe ślady załamania widoczny na obrazie...” Unikniemy tej wady, jeżeli listwy będą zestugane skośnie, brzeg na zewnętrznym obwodzie krosna będzie zaokrąglony, jak również poprzeczne listwy wzmacniające krosno będą w pewnym odstępie od płótna (około 10 mm). I to jest chyba przy konstruowaniu blejtramu zasada najważniejsza, o której zawsze musimy pamiętać.

Jeżeli chcemy samodzielnie wykonać krosna malarskie, połączenia listew możemy uprościć. Możemy je np. połączyć na klej wykonując złącza jednoczopowe, proste lub skośne. W takim razie będziemy musieli uważać, aby dokładnie napiąć płótno, gdyż łącząc blejtram na klej pozbawimy się możliwości jego regulacji. Jak wykazały badania, połączenie czopowe skośne będzie ulegało większym odkształceniom w wyniku nawilżania lub wysychania drewna niż złącze czopowe proste. Dlatego też to ostatnie wydaje się w tym wypadku lepsze.

Wykaz materiałów

Oznaczenie na rys. 1	Ilość (szt.)	Rodzaj materiału	Wymiary (mm)
A	2	listwy sosnowe lub z innego gatunku drewna	1700 x 60 x 30
B	2		680 x 60 x 25
C	1		1190 x 60 x 25
D	2		600 x 60 x 40
E	2		690 x 50 x 30
F	2		400 x 40 x 20
G	1		1400 x 80 x 25
H	2		500 x 60 x 25
I	1		590 x 60 x 25
J	2		280 x 60 x 25
K	2		900 x 120 x 20
L	2		150 x 120 x 20
M	1		680 x 25 x 10
N	2		900 x 25 x 10
O	1	klocki z drewna twardego, np. brzoza, buk	
P	2		

oraz: docisk śrubowy, kółka lub rolki, kilka wkrętów do drewna

Wg czasopisma „Selbst ist der Mann”
opr. Piotr Krejser